

Sophie Hedevig Schulin, født von Warnstedt (1753-1807).
Portrættet er formentlig malet af Erik Pauelsen i 1779. Frederiksdal Slot.

STEN HØGEL

Sophie Schulins nodesamling på Frederiksdal Slot

Første del: Sophie Schulin (1753-1807)

Omkring 1976 fandt Frederiksdals nuværende ejer, lensgrevinde Vibeke Schulin, en bunke gamle noder i skunken til et værelse på førstesalen af Frederiksdal slot i Virum. Ved nærmere undersøgelse har det vist sig, at størstedelen af disse noder stammer fra Sophie Schulins tid på Frederiksdal, dvs. årene 1771-1807, og at mange af dem kan forbindes med hendes livshistorie.

En del af noderne, de ældste, kan være anskaffet af hendes svigerforældre i årene før 1770. De yngste noder, i alt en snes stykker fra tiden efter 1807, har antagelig tilhørt hendes efterkommere. Det spredte og tilfældige indtryk af denne del tyder på, at ingen af dem har delt hendes stærke interesse for musik.

Af afgørende betydning for det samlede billede af Sophie Schulins musikalske univers og hendes tilknytning til nodesamlingen er fundet af en håndskreven *Catalogue de Musique tant pour la Voix que pour le Clavecin avec les Parties relatives*, en smuk bog i oktavstørrelse, indbundet i lysebrunt kalveskind med guldtryk. Katalogen er ikke dateret, men de værker der kan dateres, er fra tiden før 1776, og det peger sammen med en bevaret, uspecificeret regning på musikallier fra samme år i retning af 1776 som dens tilblivelsesår.

Det er ikke Sophie Schulin selv, der har udarbejdet *Catalogue de Musique*, og hendes navn står heller ikke i bogen. Alligevel er den hendes. Flere af dens titler har en dokumenteret tilknytning til hende, og enkelte af de bevarede noder er så egenartede, at deres forbindelse med katalogen er indlysende. Endelig har hun skrevet sin franske signatur "de Schulin" ind i mange af de bevarede noder, også i en del af dem, der er registreret i katalogen.

I *Catalogue de Musique* er optegnet 229 numre med vokalmusik og 35 med instrumentalmusik. Langt de fleste af disse noder er forsvundet, men fra nodebunken kan 26 vokalnumre, et blandet vokalt-instrumentalt nummer og tre instrumentalnumre med stor sikkerhed forbindes med katalogen. En del af de bevarede noder er i en miserabel tilstand, enten fordi de er revet itu, så der kun er dele eller enkeltblade tilbage, eller fordi fugt og snavs har skadet dem. Kun en del af det defekte materiale har kunnet identificeres.

Den registrerede musik i katalogen er for størstedelens vedkommende *samtidig*. Mange værker er af komponister, der prægede Det Kgl. Teaters repertoire i Sophie Schulins levetid. Der er vokalmusik med italiensk tekst af Gluck, Piccini, Sacchini, Salieri, Sarti, Scalabrini m.fl. Der er fransk vokalmusik af Grétry, Monsigny m.fl. og tysk vokalmusik af

Benda, Hiller, Neefe m.fl. Af Sarti er der også registreret fem titler fra hans dansksprogede syngespil. Instrumentalmusikken består af klavermusik, ofte med flere instrumenter ad libitum, af C.Ph.E. og J.C. Bach, Eichner, Hohnauer, Pugnani m.fl. Den bevarede del af den vokalmusik, der er optegnet i katalogen, består for størstedelens vedkommende af håndskrevne noder.

Hvad der er bevaret af musik fra perioden 1776-1807 er også rudimentært. De fleste af de noder, som Sophie Schulin subscriberede på, jfr. subscriptionslisterne i værker af Kunzen og Schulz, er væk.¹ Til gengæld er der bevaret andre værker, som med større eller mindre sikkerhed kan knyttes sammen med hendes omskiftelige livshistorie.

Gennem nodesamlingen på Frederiksdal får man et godt indblik i en velhavende *kvindelig* musikamatørs musikalske univers i det attende århundredes sidste årtier. De musiksamlinger vi ellers har kendskab til fra denne periode er alle skabt af mænd.² Medens de biografiske oplysninger om de mandlige samlere, f.eks. Sophie Schulins samtidige, kammerherre W.H.R.R. Giedde, kan være nok så sparsomme, så er vi langt bedre stillet i hendes tilfælde takket være arkivet på Frederiksdal. Vi kan i en vis udstrækning fastslå, hvilke noder hun har benyttet, hvordan hendes musikalske uddannelse er forløbet, hvordan hendes stemmes omfang har været og hvordan hendes praktiske musikudfoldelse har formet sig.

Før jeg selv tog fat på arbejdet med samlingen på Frederiksdal, har to andre musikkyndige haft berøring med den. I 1977 fik en musikstuderende, Birthe Brinckmeyer Olsen, der arbejdede på en specialeopgave om Giuseppe Sarti, lov til at kigge på noderne på Frederiksdal. Fra Friederike Bruns erindringer *Wahrheit aus Morgenträumen* vidste hun, at der i 1770'erne havde været afholdt en række koncerter i "det nuværende posthus i Store Købmagergade" i København under ledelse af Sarti.³ Flere af de medvirkende var elever af Sarti, deriblandt den unge lensgrevinde Sophie Schulin. Måske eksisterede der stadig nodemateriale fra hendes tid? I nodebunken på Frederiksdal fandt Birthe Brinckmeyer Olsen nogle arier i håndskrift, og dem registrerede hun i et appendix til sin opgave.⁴ Et par år senere fik musikforskeren Ole Kongsted adgang til samlingen. Han noterede sig bl.a. at der lå en arie af Det Kgl. Teaters første syngemester Michelangelo Potenza, et spændende fund, idet det ikke tidligere havde været kendt, at Potenza komponerede. Da jeg samtidig arbejdede på en afhandling om de danske syngeskoler ved Det Kgl. Teater i 1770'erne, gjorde Ole Kongsted mig opmærksom på Potenzas komposition. Da andre forskningsopgaver kort efter brændte på, overlod han undersøgelsen af Frederiksdalsamlingen til mig.

Ved udarbejdelsen af Sophie Schulins biografi har jeg haft stor nytte af de mange mundtlige og skriftlige oplysninger, som jeg har fået af arkivar Karen Hjorth, der arbejder

- 1 Se subscriptionslisterne til F.L.Ae. Kunzen: *Viser og Lyriske Sange*, Kbh. 1786, og J.A.P. Schulz: *Aline, Dronning af Golconda*, Kbh. 1790, og *Høstgildet*, Kbh. 1790.
- 2 Se Inge Bittmann: *Catalogue of Giedde's Music Collection in The Royal Library of Copenhagen*, Kbh. 1976, Sybille Reventlow: *Musik på Fyn 1770-1850*, Kbh. 1983, og Jens Henrik Koudal: 'Nodefundet på Aalholm Slot', *Cæcilia* 1992-93.
- 3 Friederike Brun: *Morgendrømmenes sandhed* (dansk udg. ved Inge Lise Rasmussen), Kbh. 1995, s. 34.
- 4 Birthe Brinckmeyer Olsen: *Giuseppe Sartis danske år (1753-75) og hans danske produktion*, utrykt specialeopgave, Musikvidenskabeligt Institut, Kbh. 1977.

på en monografi om familien Schulin. Karen Hjorth har gennemgået regnskaberne og brevsamlingen i Frederiksdals arkiv, og hun har skrevet en artikel om Christiane Louise v. Warnstedt, Sophie Schulins søster.⁵ Vibeke Schulin har fulgt mit arbejde med stor interesse, og jeg takker hende for adgang til Frederiksdals arkiv.

Sophie Schulins levnedsløb

Frederiksdal slot er bygget som sommerbolig af statsmanden, gehejmeråd og oversekretær i Tyske Kancelli *Johan Sigismund Schulin* (1694-1750). Schulin, der blev adlet 1731 og optaget i lensgrevelig stand i 1750, fik 1739 slottets grund forærende af Christian VI som en anerkendelse af sine fortjenester. Hans enke Catharina Maria, født v. Møsting, døde 1770. Samme år overtog sønnen, kammerherre og lensgreve *Frederik (Fritz) Ludvig Schulin* (1747-81) som enearving såvel Frederiksdal som den schulinske gård på Østergade i København. I 1771 giftede han sig med den syttenårige *Sophie Hedevig von Warnstedt* (1753-1807).

For Sophie betød ægteskabet et kæmpeskridt op ad den sociale rangstige. Hun stammede ganske vist fra en fornem familie, men den var både socialt og økonomisk kommet i uføre.⁶ Hendes far Johan Ludvig v. Warnstedt (1706-55) var oprindelig ritmester ved garnisonen i Husum. Efter at have gjort en lokal præstedatter Ingeborg Maria Ebio gravid giftede han sig med hende uden sin foresattes tilladelse. Som følge heraf blev han i nogen tid degraderet til fænrik. Nogle år senere blev han dog udnævnt til kompagnichef for et infanteriregiment i Norge. Her fødtes de to yngste af i alt fire børn. I 1754 rejste han til København for at søge om kongens hjælp til sine sønners uddannelse. På sin 50 års fødselsdag det følgende år faldt han i fuldskab i Frederiksholms Kanal og druknede.

Enken kom nu til hovedstaden med sine børn, Christiane Louise (1740-1813), Hans Wilhelm (1743-1817), Friedrich Carl (1750-1811) og Sophie Hedevig. Ved protektion lykkedes det i de følgende år at få Hans Wilhelm optaget på Landkadetakademiet, medens Friedrich Carl blev page ved hoffet. Moderen døde 1764. Der udviklede sig et bemærkelsesværdigt sammenhold mellem de fire søskende, og det lykkedes trods fattigdommen at skrabbe midler sammen, så den yngste søster Sophie kunne få undervisning på et pigeinstitut.⁷ Der tilegnede hun sig nogle af de færdigheder, der siden kunne gøre hende "salonfåhig": fransk, sang og klaverspil. Storesøsteren Louise fik derimod ikke nogen uddannelse.

Friedrich Carl var med som kammerpage på Christian VII's store udenlandsrejse 1768-69. Sophie var i en kort periode hofdame. Det var antagelig gennem sine brødre, at hun traf Fritz Schulin. Ifølge Sophie var det også dem, der pressede på for at få et ægteskab i stand. 1771 blev Fritz og Sophie gift.

5 Karen Hjorth: 'Ikke helt lykkelig, men heller ikke ganske nedtrykt' – Christiane Louise Warnstedt', *Handlingens Kvinder*, Kbh. 2001.

6 Om Warnstedt-familien, se: 'Hans Wilhelm v. Warnstedt', *Dansk Biografisk Leksikon* XXV, Kbh. 1943, s. 147-53.

7 'Greve Sigismund Ludvig Schulins autobiografiske Meddelelser til Ordenskapitlet', ved G.L. Grove, *Personalhistorisk Tidsskrift*, 4. Række III, Kbh. 1900.

I den første del af det unge pars ægteskab levedes livet i sus og dus. Tiden gik med selskabelighed ved hoffet og i de københavnske palæer og med hyppige teaterbesøg. Fritz var i allerhøjeste grad upraktisk og uansvarlig, og Sophie havde aldrig lært, hvordan man styrer en husholdning. Parret brugte uhæmmet løs af arven. Efter nogle års forløb var Fritz på randen af fallit, og han blev ved Højesteret dømt til på én gang at betale sin gæld til det fideikommis, som var oprettet af hans mor. Dommen blev dog mildnet til, at han fik lov til at tilbagebetale gælden i rater. Fra midten af 1770'erne sad parret ret hårdt i det. Sophies søster, den tretten år ældre, ugifte Christiane Louise flyttede ind på Frederiksdal i 1775, og gennem en energisk indsats fra hende og en af Fritz' kreditorer, Caspar Wilhelm Wewer, lykkedes det at holde slottet oven vande. Sophie satte i taknemmelighed herover søsteren et varigt minde, idet hun i 1791 døbte en kilde i Frederiksdal skov Louisekilden og lod en – stadig eksisterende – grotte med en hædrende indskrift bygge omkring dens udspring.

For at leve billigere i vintersæsonen planlagde Sophie og Fritz i 1777 at flytte midlertidigt til Slesvig, hvor Friedrich Carl efter at være faldet i unåde ved hoffet var blevet jægermester. De nåede dog kun til Ringsted, hvor Sophies fødselsveer tvang dem til at vende om. Ved tilbagekomsten fødtes deres eneste barn, Sigismund Ludvig. Fra nu af boede parret på Frederiksdal det meste af tiden. Gården på Østergade var forlængst afhændet, så ved længere ophold i hovedstaden måtte der lejes værelser.

Ægteskabet gik dårligt. Fritz var efter Sophies mening ikke let at leve sammen med. Dertil kom, at han efterhånden blev stærkt alkoholiseret. 1781 døde han pludselig. I de følgende år levede Sophie og søsteren sammen med Sigismund på Frederiksdal, hvor en huslærer tog sig af drengens opdragelse.

At Sophie har været i stand til at udfolde sig musikalsk må have været hende en god ballast. Brevene viser, at hun tillige havde sprogligt nemme, forenet med et letbevægeligt gemyt. Hun var "en sværmer, der helst talte om naturen, roen, læsning og højstemte følelser", siger Karen Hjorth.⁸ I 1780 overværede Sophie premieren på Ewalds og Hartmanns syngespil *Fiskerne*. Stykket er som bekendt bygget over en virkelig hændelse, hvor nogle fiskere fra Hornbæk havde reddet en engelsk skibskaptajn fra druknedøden. De tapre redningsmænd var inviteret i Det Kgl. Teater. I et brev giver Sophie en udførlig og livfuld skildring af begivenheden:

Aftenen var af forskellige Grunde højst mærkværdig. Teatret var fyldt til sidste Plads, og flere Hundrede Mennesker maatte endog gaa bort med uforrettet Sag. Midt imellem de pyntede Damer i de oplyste Loger saa man lige overfor Scenen de fem gode Fiskere i deres simple, brune Dragter, med kortklippet Haar paa Engelsk Manér og alle med det beskedneste Væsen, alle med prægtige Fysiognomier. En Kvinde, der ligesom hende i Stykket hed Birthe, var ogsaa til Stede. Det var Kongens Fødselsdag der blev fejret ved Forherligelsen af en saa menneskelig Handling, der vel fortjener at foreviges. Her var for en Gangs Skyld virkelig Agerende til Stede. Alle disse Tanker i Forening fik alles Hjerter til at banke, og man saa Tilhørerne udgyde flere Taarer over anden Akt af dette Stykke, end der nogen-

8 Jfr. note 5, s. 39.

sinde er bleven grædt over Voltaires mest rørende Tragedie. Musikken til Stykket er komponeret af Hartmann og er som Helhed selve Emnet værdig. Dog faldt første og tredje Akt noget trættende, det kunde ikke være anderledes i Betragtning af den ringe Interesse Stykket frembyder udover Hovedhandlingen, og denne virker, synes mig, altfor beklemmende, fordi man altfor tidlig faar at vide, i hvilken Fare det stakkels Skib er stedt.

Det er umuligt at skildre, hvilket Liv og Røre, der udfoldes i den skønne Scene, hvor alle løber frem og tilbage, raaber og haster for at redde Skipperen, hvem man alt i et halvt Kvarter Tid har set omtumlet af Bølgerne, klyngende sig til Masterne af sit kængrede Skib, nu og da opløftende Armene for at anraabe Matroserne om Hjælp. Ikke mindre gribende var det Øjeblik, da Baaden blev sat i Vandet, hvis Bølger var saa naturligt oprørte og voldsomme, at man næsten følte sig søsyg ved at se paa dem. Efter at Baaden længe havde været kastet frem og tilbage ved Matrosernes ivrige Arbejde, dels af Bølgernes Voldsomhed, dels af Matrosernes ivrige Manøvrer, saa man omsider Baaden lægge til ved Skibet og den stakkels halvdøde Skipper dukke op, hvem Selvopholdelsens Drift gav Kraft til at springe ned i den frelsende Baad.

Men mest rørende var dog det, at Parterret, der idelig gav Skuespillerne sit Bifald til Kende, alle som én rejste sig op og vendte sig mod Fiskerne i Logerne, klappede i Hænderne og raabte: "Længe leve Fiskerne"!⁹

I et andet brev til broderen Friedrich Carl v. Warnstedt viser Sophie sig som "en indsigtfuld iagttager" i et politisk spørgsmål. Brevet omtales i *Dansk Identitetshistorie* af historikeren Ole Feldbæk. Omstændighederne var følgende: I 1789 trak det op til et alvorligt modsætningsforhold mellem dansk og tysk i kølvandet på den berømte "Holgerfejde". Stiftamtmand Jørgen Erik Skeel over Aggershus stift blev sammen med stiftamtmand Gregers Christian Haxthausen udnævnt til medlem af statsrådet for at skabe balance mellem tyske og danske medlemmer. Sophie mente ikke, at Skeels opgave ville blive let: "Hun så utvivlsomt rigtigt, når hun erkendte, at Jørgen Erik Skeel var elsket og savnet i Norge, men at han i København ville blive præsenteret for loyalitetskrav både fra det tyske parti, der havde udnævnt ham, og det danske" skriver Ole Feldbæk.¹⁰

1793 købte den svenske greve Adolf v. Ribbing Aldershvile slot, hvis jord grænsede op til Frederiksdal. Han var blevet landsforvist pga. meddelagtighed i mordet på Gustav III. Det blev til et nært bekendtskab og en kortvarig romance mellem Sophie og den tolv år yngre greve.¹¹

9 Louis Bobé: "Ewalds »Fiskerne«", Berlingske Aften 30/8 1928. Brevet er skrevet på fransk og stilet til C.F. Warnstedt. *Frederiksdal, Privatarkiverne, Frederik Carl Warnskedt, Breve fra Sophie Hedevig Schulin, 4. februar 1780*. Et stort uddrag af brevet i Bobés version er citeret i Inger Sørensen: *Hartmann – Et dansk komponistdynasti*, Kbh. 1999, s. 29-30. Ejendommeligt nok benytter Johannes Mulvad ikke brevet i kommentaren til sin udgave af *Fiskerne* (Dania Sonans VI) Kbh. 1993.

10 Ole Feldbæk: 'Regeringskrise', *Dansk Identitetshistorie* (Ole Feldbæk red.), bd. 2, Kbh. 1991, s. 29.

11 Adolf Ludvig v. Ribbing (1765-1843) kaldte sig under opholdet i Danmark for "Friedrichson". Efter hans bortrejse tilbageleveredes tre "Malninger" fra hans soveværelse på Aldershvile slot til Sophie, jft. brev af 16/5 1796. *Frederiksdal, Privatarkiverne, Sophie Schulin fra forskellige*.

I sine senere år opholdt Sophie sig i lange perioder hos broderen Friedrich Carl på hans gods Løjtmark i Slesvig og hos Herrnhutterne i Christiansfeld, medens storesøsteren holdt skansen på Frederiksdal. Pietismen havde altid spillet en væsentlig rolle i familien Schulins liv. Samlingerne med pietistiske sange og salmer i Sophies repertoire viser, at denne åndsretning heller ikke lå hende fjernt. Trods ophøjelsen gennem ægteskabet med en lensgreve og kammerherre blev Sophie Schulins liv ikke let. Ikke kun samlivet med en vanskelig ægtefælle, men også tilbagevendende økonomiske bekymringer spillede ind. En vis labilitet synes hen mod slutningen af hendes liv at have udviklet sig til det værre. Grevinde Sophie Frederikke Reventlow fortæller medfølelse om den sidste triste tid, hvor Sophie, der var hendes kusine, blev mere og mere utilregnelig.¹² Sophie Schulin døde 1807, 54 år gammel.

Der hænger et portræt af hende på Frederiksdal slot (se s. 82). Det viser en køn, yngre dame i empiretidens klædedragt. Hun har et bånd om det udslåede rødblonde hår, og den enkle mørkeblå kjole med det hvide fichu i udkæringen er bundet op med perlebånd i ærmerne og under brystet. Ansigtet har store træk og klare blå øjne. Det kraftige underbid kan være tegn på en stor og klangfuld sangstemme!

Sophie Schulins liv med musikken

Sophie Schulins voksne liv falder sammen med oplysningstiden, en periode, hvor meget nyt blev til i dansk musikliv. Hun fik sin væsentligste musikalske skoling af Giuseppe Sarti, grundlæggeren af dansksproget opera, og af Michelangelo Potenza, grundlæggeren af dansksproget operasang. Hun tilhørte den forholdsvis snævre kreds af overklassen, der havde lyst og råd til at købe noder og støtte nodeudgivelser via subskription. Hun færdedes og musicerede i de aristokratiske familier, hvorfra initiativet til ansættelsen af J.A.P. Schulz som kgl. kapelmester udgik – familierne Bernstorff, Schimmelmann og Reventlow.

Som nævnt blev hendes musikalske uddannelse grundlagt i et pigeinstitut. Som voksen talte og skrev hun flydende dansk, fransk og tysk. Foruden disse sprog sang hun også på italiensk. For hendes musikalske udvikling fik broderen Hans Wilhelm von Warnstedt afgørende betydning. Gennem ham kom hun tæt på Det Kgl. Teater. Hans Wilhelm tilegnede sig i sin ungdom en betydelig litterær og musikalsk dannelse. I 1768 sluttede han som 25-årig premierløjtnant venskab med den 15-årige balletdanser og vordende skuespiller Frederik Schwarz. Gennem Schwarz kom han i forbindelse med andre kunstnere fra teatret. Efter oprettelse af syngeskolen i 1773 og ansættelsen af Michelangelo Potenza som syngemester blev Hans Wilhelm grebet af tidens begejstring for kunstsang. Han sluttede venskab med den italienske sanger. "Jeg spiser hos Potenza" meddeler han Sophie i et brev fra 1774, og i samme brev opfordrer han hende til at overvære skuespillernes syngøvelser: "... du maae absolut komme saa tidlig, at du i

12 *En dansk Statsmands Hjem omkring Aar 1800. Breve fra Grevinde Sophie Frederikke Louise Reventlow, født von Beulwitz* (Chr. B. Reventlow red.), Kbh. 1902-03, bd. I, s. 24.

det mindste kan være i Skolen Klokken 10 højestens 10^{1/4} thi Potenza har ikke Magt at holde Acteurerne længere end til Klokken 11 precis".¹³

Sophie blev selv elev hos Potenza, og på syngeskolen fik hun mulighed for at følge skuespillernes sanglige og musikalske udvikling. De bedste elever i de første år var sopranen Caroline Walter og mezzosopranen Birgitte Christine Winther. I samtiden prises Caroline Walter for sit strålende spil og bevægende sangforedrag og Birgitte Winther for sin musikalske og sangtekniske kunnen. Begge kunstnerinder har sandsynligvis været forbilleder for Sophie. I hvert fald anskaffede hun en del numre fra deres repertoire.

Hans Wilhelm v. Warnstedt blev i årene 1778-92 administrerende direktør for Det Kgl. Teater, og han fik i denne periode stor betydning for udviklingen af det danske syngespil. 1770-72 havde Giuseppe Sarti Det Kgl. Teater i entreprise. Af to bevarede regninger fra 1771 ses det, at Sophie og Fritz var hyppige gæster i den italienske opera. Den økonomisk trængte Sarti var i begyndelsen af 1770'erne ivrigt optaget af at skaffe sig ekstra indtægter ved at undervise damer fra aristokratiet og det bedre borgerskab. "Der havde i den sidste Tid blandt Byens "beau monde" udviklet sig megen Sands for god Sang" fortæller musikforskeren V.C. Ravn, og han fortsætter: "Mange tog Undervisning hos Sarti, der var en fortrinlig Sanglærer, og det var navnlig hans Elever, som optrådte paa disse Koncerter og gjorde Sangforedragene til virkelige Nydelser".¹⁴ Oplysningen om Sartis pædagogiske virksomhed findes som tidligere nævnt i Friederike Bruns erindringer.

Koncerterne omtales i samtiden i kaptajn Schiønnings dagbøger. Ravn beskriver dem således: "De nye aristokratiske Koncerter fik et fransk og yderst elegant Snit. Indbydelserne udgik baade paa Fransk og Dansk, og "man kørte dertil i fuld Statz, da de fornemste ved Hoffet og i byen stedse kom dertil saaledes". Koncerterne holdtes i Postgaarden paa Store Kjøbmagergade, den Gang den saakaldte Marschalsgaard, der tilhørte Gehejmerraad von der Lühe". Videre beskriver Ravn, stadig med støtte i Schiønnings dagbøger, den store omhu der var anvendt på de musikalske præstationer, idet "de bedste Virtuoser spillede samt de bedste Sangere og Sangerinder sang".¹⁵ Han fremhæver, at disse koncerter "nedbrød de konventionelle Skranker, som hidtil havde holdt Dilettantinder tilbage fra offentlig Fremtræden". Ifølge Ravn omtaler Schiønning Sophie to gange:

I Aften – den 9. Decbr. 1774 – sang Grevinde Schulin, Kammerherreinde Gram, Gehejmerraadinde Schultz, Frøken Isling den yngste, Kapitain Rømeling etc. Hartmann spillede en Solo paa Violin etc ... Som Slutning paa den første Sæson gaves den 6. Apr. 1775 en "Concert spirituel", ved hvilken Hasses Oratorium "La conversione di Sant'Agostino" blev opført med Grevinde Schulin, Mad. Mauritzen, Grassi, Kapitain Rømeling, Løjtnant Le Fevre og Musted i Sangpartierne.¹⁶

13 W. Ørbæk: *Hans Wilhelm Warnstedt*, Kbh. 1936, s. 38. Ørbæk har fejllæst Warnstedts "spiser" og anfører "synger". Fejlen er desværre fulgt med i min artikel "Om syngekunsten i Danmark 1770-80", *Musik & Forskning* 6, 1980, s. 115. Brevet er på Frederiksdal, Privatarkiverne, Sophie Schulin fra H.W. Warnstedt.

14 V.C. Ravn: *Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid*, Festskrift i Anledning af Musikforeningens Halvhundredaarsdag, Kbh. 1886, s. 72-73.

15 *Ibid.*

16 *Ibid.*

Andrea Grassi, italiensk tenor, og Jens Musted, dansk baryton, var professionelle sangere fra Det Kgl. Teater. Ud fra Schiønnings begejstrede udtalelser om "de bedste Sangere og Sangerinder" kan man måske slutte, at amatørangerne ikke er faldet igennem ved siden af de professionelle virtuoser.

I *Catalogue de Musique* er *La conversione di Sant'Agostino* opført, men med den interessante tilføjelse, at det kun drejer sig om "Role d'Alipio". Denne oplysning er et af mange indicier på, at katalogen har tilhørt Sophie, og den peger på, at det må være den rolle hun har udført. I oratoriet er Alipio Augustins lærer, og partiet ligger i mezzolejet. Det er ganske stort med mange recitativreplikker og to krævende arier, bl.a. den berømte "grædearie", "Piange e quel pianto avviva". Da Sophies noder til partiet ikke er bevaret, kan det ikke konstateres, om partiet har været beskåret eller transponeret.¹⁷

Desværre er regnskaberne på Fredriksdal fra begyndelsen af 1770'erne mangelfulde, og sangundervisning hos Sarti har ikke kunnet dokumenteres ad den vej. Men tilstedeværelsen af mange Sarti-værker i nodesamlingen og Sophies deltagelse i Købmagergadekoncerterne tyder på, at hun i lighed med andre damer fra det gode selskab har fået nogen sanginstruktion hos ham.

To regninger fra 1771 viser, at Sophie og Fritz har lejet en loge i Det Kgl. Teater "pour les Jours de l'opera Italienne" for perioden 17/2 til udgangen af april, og at de inden 22/5 yderligere har været fem gange til opera.¹⁸

I 1770 slog den forgedede Caroline Walter igennem som operasanger i Sartis danske syngespil *Soliman den Anden*. Successen fulgtes op i 1771 med *Tronfølgen i Sidon* og i 1774 med *Aglæë eller Støtten*. Sophie har ifølge katalogen ejet fem numre fra disse syngespil. Hvad stemmeomfang angår har hun ligget nogenlunde på linie med Caroline Walter, idet begge var sopraner, men ikke høje sopraner. Tessituraen ligger gennemgående en tert under den høje koloratursopran. Højtonen er som regel *a*" eller *b*". For Sophies vedkommende kan dette stemmeomfang også aflæses af de noder fra Sartis italienske operaer, som hun anskaffede. Feks. købte hun kun den dybeste af Dirceas arier fra *Demofonte*. Dirceas meget høje parti blev skrevet til koloratursopranen Camilla Pasi, Sartis senere hustru. To andre arier fra *Demofonte* var ifølge de bevarede noder skrevet for den fejrede tenor Giuseppe Anzani. En sammenligning med noden på Det Kgl. Bibliotek afslører, at Sophie har fået den ene skrevet ud i soprannøgle. Et ganske særligt nummer er blevet skabt ved at forbinde et Sarti-recitativ med en arie af Sacchini. Nummeret, der både er bevaret og signeret af Sophie, er omhyggeligt opført i katalogen med de respektive komponisters navne.

Blandt de mange italienske komponistnavne i katalogen finder man som nævnt Potenzas navn. Af de fire anførte numre er der kun bevaret en enkelt arie "Se dagl'uomini sperate". Den er enkel og sangbar, velegnet til undervisningsbrug, og den har åbenbart ifølge en tilskrift været transponeret en tert ned.

Sangundervisningen hos Potenza er solidt dokumenteret. Der findes en regning i arkivet på transport for ham til og fra Frederiksdal i 1772. Men vigtigst er en regning

17 J.A. Hasses oratorium *La conversione di Sant'Agostino* er udgivet i *Denkmäler deutscher Tonkunst*, 1. Folge, 20. Band (Hans Joachim Moser udg.), 1958.

18 Regningerne er udskrevet på Sartis vegne af H. Schwarzkopf. *Arkivet på Frederiksdal, Regnskaber 1771*.

Airs
sans Partitions.

<i>Num.</i>	<i>Airs Italiens.</i>	<i>Auteurs.</i>
1.	<i>Lusinghiero m'ingannaste.</i>	
2.	<i>Che farò senza Curidice.</i>	<i>Gluck.</i>
3.	<i>O sparso tante lagrime.</i>	
4.	<i>Vedo l'abisso orrendo.</i>	<i>Salieri.</i>
5.	<i>Role de Fernando dans l'Inladiab.</i>	
6.	<i>C'è un poco a dir.</i>	<i>Piccini.</i>
7.	<i>Il pastor se torna amile.</i>	<i>Sarti.</i>
8.	<i>Se la speranza, la speranza ormai.</i>	
9.	<i>La conversione di S. Agostino - Role d'Alipio.</i>	<i>Hasse.</i>
10.	<i>Se un coro amodi.</i>	
11.	<i>Lo che pietà de miseri.</i>	
12.	<i>Senza la mia ciletta.</i>	
13.		

Side af *Catalogue de Musique*. Som nr. 9 er anført Alipios parti i J.A. Hasses oratorium *La conversione di Sant'Agostino*, som Sophie Schulin sang under Giuseppe Sartis ledelse. Arkivet på Frederiksdal Slot.

dateret 8. Juli 1776.¹⁹ I den kræver Potenza betaling for seks års sangundervisning og for nodemateriale. Der er tale om ret store beløb. Sophie fik i sin enkestand 5000 rigsdaler årligt fra fideikommiset. Potenzas regning er på ca. 1/10 af dette beløb.

Der er mange vidnesbyrd om Potenzas betydning for udviklingen af den danske sangkunst.²⁰ Han var kommet til København i 1768, hvor han i nogle år virkede som tenorsanger ved den italienske opera. Fra 1773 til sin død 1800 var han syngemester. Det var takket være ham, at de danske skuespillere blev i stand til at honorere de sanglige krav ikke blot til partierne i de franske og danske syngespil, men også – for nogle vedkommende – til rollerne i den store opera.

19 Regningen på transport omfatter to ture København-Frederiksdal 13/9 og 4/10 1772. Begge regninger i arkivet på Frederiksdal, *Regnskaber 1772*.

20 Sten Høgel: 'Om syngeskunsten i Danmark 1770-80', *Musik & Forskning* 6, 1980, s. 111-16. For nylig har Heinrich W. Schwab fundet et brev dateret 20/10 1797 fra teaterchef A.W. Hauch til Potenza, der på dette tidspunkt var blevet syg under et ophold i Kiel. Heri skriver Hauch bl.a.: "Jeg ønsker at Deres Helbred maatte tillade Dem ret snart at komme tilbage til os, og at jeg maatte have den Fornøjelse at see Dem her igjen ved Deres Forretninger, som De stedse besørger med ligesaa megen Flid som Held". Rigsarkivet, *Det Kgl. Teaters Arkiv (Kapelprotokol)* s. 189.

Der findes på Frederiksdal et hefte, en lille håndskreven lærebog i den grundlæggende musikteori. Bogen er affattet på fransk og uden titel og forfatterangivelse. Desværre har Sophie ikke skrevet sit navn i den, så det lader sig ikke afgøre, om hun har benyttet den. Hun har fået den bedst tænkelige vejledning i syngekunsten. Men hun omgikkes også Potenza, der privat var en jævn og jovial person, selskabeligt. Af de reventlowske breve fremgår det, at hun – til standsfællernes misfornøjelse – spillede kort ikke blot med ham, men også med sangeren Grassi. Men det værste var dog, at hun opfordrede sine aristokratiske gæster til at deltage i kortspillet. Ægteskabet med den noget retarderede Fritz Schulin har åbenbart udløst en vis tøjlesløshed hos hende. Sophie Reventlow skriver i et brev om sin kusine og navnesøster: "Alle dadle hende, og ingen er medfølelse nok til at advare hende. Jeg vilde sikkert gøre det, om jeg var i Byen, og ofte har jeg tænkt paa at tilskrive hende. Ene den Betragtning holder mig tilbage, at jeg ved, hvor stor Forsigtighed, Beskedenhed og Hensynsfuldhed et saadant Brev maa affattes med for ikke at virke modsat sin Bestemmelse." Hun dadler broderen Hans Wilhelm, fordi han ikke tager affære.²¹

Blandt de bevarede italienske værker på Frederiksdal er der et pragtfuldt håndskrevet partitur til Salieris *Armida* i tre bind med guldsnit. Igen er der tale om et værk, som Sophie har haft lejlighed til at høre, idet det blev opført på italiensk i København i 1773 og på dansk samme sted i 1781. At Sophie eller Potenza har haft sans for at finde operaens highlights fremgår af, at der særskilt er blevet udskrevet to af Rinaldos korte sangbare arier i stemmer. Blandt de tysksprogede værker i katalogen er der grund til at hæfte sig ved Anton Schweitzers *Alceste* med Wielands tyske tekst, der ifølge Sybille Reventlow "næppe var kendt i København".²² Men det var den altså!

Hvis man skal dømme ud fra antallet, så har Sophie interesseret sig mindre for det franske syngespilsrepertoire end for det italienske operarepertoire. I katalogen er der opført 87 italienske arier over for 10 franske. Af de franske numre er der kun bevaret romancen "À quels maux il me livre! Nelson" fra Grétrys *L'amitié à l'épreuve*, på dansk *Venskab paa Prøve*. Igen et eksempel på en forholdsvis let og sangbar træffer fra et ellers ganske virtuost værk. Syngespillet blev opført i København både på fransk og dansk.²³

På Frederiksdal var der et cembalo, skiftevis kaldet "Clavicembalo" og "Clausumbal". Ifølge bevarede regninger var det anskaffet af Catharina Maria v. Møsting i 1753 og hovedrepareret i 1771, det år Sophie rykkede ind.²⁴ Hvor meget hun har spillet vides ikke, men det er sandsynligt, at sangen har haft hendes hovedinteresse, jfr. de 36 instrumentalværker over for de 229 vokalværker i katalogen. I samme retning peger den

21 Jfr. note 12.

22 Sybille Reventlow: *Musik på Fyn 1770-1850*, Kbh. 1983, s. 36. Schweitzers *Alceste* hørte til Valdemar slots operarepertoire.

23 Noden er signeret af Sophie, men den er uden komponist og værkangivelse. Gerhard Schepelern anfører i *Italienerne paa Hofteatret*, Kbh. 1976, II, s. 453, at en *L'amitié à l'épreuve* af Gluck er opført i København 1772. Antagelig drejer det sig om Grétrys syngespil, der havde haft urpremiere i Frankrig i 1770. Den danske version *Venskab paa Prøve* blev opført 45 gange på Det Kgl. Teater 1775-1802.

24 Catharina Møsting købte et "Clavicembal" for 160 rigsdaler af Johann Otto Diener, jfr. regning af 20/12 1753. I 1771 blev "ein grosses Clavicembal mit 3. Clavir" repareret for 13 rigsdaler af instrumentmager C.F. Speer, jfr. regning af 30/5 1771. *Arkivet på Frederiksdal, Catharina Møstings regnskabsbog 1753 og Regnskaber 1771*.

Madame la Comtesse de Schulin Droit,

Savoir, pour l'information pendant les 2. premières
 années par mois 10 Eus. 240. Eus
 pour dits pendant 4. années
 à 56. Eus par année 224. ---
 pour des Copies de la Musique. 40. ---
 Totale 504. Eus

Recu premièrement 80. Eus
 Secondement 278. ---
 à rendre 358. Eus

Reste 146. Eus

à Copenhague le 8me de Juillet 1776 — P. Potenza
 pour la Somme restante de 146 Eus
 (dont je passe ici ma quittance) à Copen.
 hague le 8me de Juillet 1776 —
 et le sud. supprime il n'a à rendre aucun

Michelangelo Potenza

Regning til Sophie Schulin fra Michelangelo Potenza på nodematerialer og seks års sangundervisning.
 Arkivet på Frederiksdal Slot, Regnskaber 1776.

omstændighed, at hun kun har sat sin karakteristiske autograf i et enkelt instrumentalt-værk, en håndskreven udgave af Pugnani's 6 Sonates pour le Clavecin, Violon ou Flauto Traversiere e Violoncello.

I reolerne på Fredriksdal har jeg fundet et eksemplar af J.H. Voss' *Musenalmanach* for året 1775, forsynet med Sophies navn. I den kunne hun finde nogle af Glucks Klopstock-oder og sange af bl.a. Reichardt og Schulz. I 1777 fik Sophie sit eneste barn, den senere amtmand, Sigismund Ludvig Schulin (død 1836). Følgende tidens mode læste hun flittigt i Rousseau's *Emile*, og hun anskaffede J.F. Reichardts *Lieder für Kinder*, som udkom 1781, og som er bevaret.

Efter gemalens død 1781 levede Sophie som 28-årig enke videre på Frederiksdal sammen med søsteren Louise. Trods de begrænsede pengemidler købte hun i de følgende år en række musikaler. Som supplement til de tyske samlinger med åndelige sange anskaffede hun Niels Schiørrings koralbog fra 1781, der er bevaret. I 1786 subscriberede hun på F.L.Ae. Kunzens *Viser og Lyriske Sange*, men noden er ikke bevaret.

Om Sophies forbindelse med Kunzen findes der nogle oplysninger. I 1780 giftede Hans Wilhelm v. Warnstedt sig med Dorothea Louise v. Berger, datter af den musik-

interesserede hofmedicus J. v. Berger. Hun var en fortræffelig pianist, der ligesom Sophie havde optrådt ved Købmagergade-koncerterne. I det warnstedtske hjem spillede hun hyppigt, og her gik det løssluppet til. Om en aften, hvor både Sophie og Kunzen var med, beretter Carl Friedrich Cramer i sine dagbogsblade: "Desto weniger habe ich mich heute A.[bend] in dem frivolen, tösenden Cirkel der Warnstedts amüsiert. Da strömt Alles zusammen von den fremden Ministern und Vornehmen pp was Eitelkeit liebt. Heute war[en]s unter andern, Schlicks, der Prinz *Cardito della Fredo* der neapolitanische Gesandte, *la Houze* der französische da, die Prinz[en] von August[en]bu[r]g; die Schulinen et.c." Her bliver der sunget og spillet såvel tysk musik som "allerley italienischer Sing-sang". Hvorvidt Sophie spillede eller sang med, oplyses ikke, men det er vel troligt. Allerede om eftermiddagen samme dag havde Cramer og Kunzen besøgt hende i hendes københavnske domicil, og der sang hun i hvert fald: "Einem angenehmen Besuch machte ich des Nachm. bey der Schulin, eine noch *sur son retour* reizende Frau. Ich holte den Orpheus u. die *Paride*; sie sang auch aus Glucks *Alceste*".²⁵ Den 34-årige enke var stadig tiltrækkende. Desværre er der ingen vurdering af hendes sang.

Af Gluck ejede Sophie ifølge katalogen foruden otte enkeltnumre fra forskellige operaer hele partituret til *Alceste* og en enkelt særskilt arie derfra: "Io non chiedo". Igen drejer det sig om et lavere liggende sopranparti. *Alceste* blev 1774 opført på italiensk i København. Subskriptionslisterne i J.A.P. Schulz' værker afslører, at Sophie har ejet både *Aline, Dronning af Golconda* og *Høstgildet*, selv om de er forsvundet fra Frederiksdal. Derimod er Schulz' musik til Racines *Athalie* og til *Johann Peter Uzens lyrische Gedichte* bevaret.

Foruden de improviserede musikaftener medvirkede Sophie ved flere af de storslåede musikaftener, der – ofte nøje planlagt – fandt sted i det schimmelmanske palæ i Bredgade. I et brev fra 1782 fortæller Sophie Reventlow: "I Dag er der Koncert hos Lotte og Ernst [Schimmelmans]. Frederikke Rømeling, Grevinde Schulin og Frøken Calmette synge".²⁶

Om Sophie sang med ved opførelsen dér af Schulz' *Athalie* under Kunzens ledelse er ikke oplyst, men i høj grad sandsynligt. Da Schulz selv opførte sin *Hymne* med solister, kor og orkester hos Schimmelmans i 1792 var Sophie med i det lille kor. Begivenheden omtales positivt af Sophie Reventlow: "I Gaar vare vi til en meget smuk Koncert hos Ernst og Lotte [Schimmelmans]. Den skønne Hymne af Thaarup med den herlige Musik af Schulz blev foredraget; flere Damer sang, Fruerne Brun, v.d. Goos, Schulin etc. etc."²⁷ Der havde imidlertid været en mislyd ved en prøve. Det har åbenbart ikke huet Sophie, at hun ikke var tildelt et soloparti, og hendes opførelse var, måske som følge heraf, dårlig. Charlotte Schimmelmans skriver, at koret bestod af "la Schulin, la Calmette, Isidore et Madame Schulz". Og så kommer det: "La Schulin veut chanter encore, a beaucoup de prétention, mais il me semble, qu'elle a fini. Elle a bien impatienté Schulz hier".²⁸ Den 39-årige Sophies stemme var åbenbart på retur.

25 Heinrich W. Schwab: *Friedrich Aemilius Kunzen*, Schriften der Schleswig-Holsteinischen Landesbibliothek, 1995 (Dieter Lohmeier red.), Band 21, s. 59.

26 Jfr. note 12, s. 75.

27 Jfr. note 12, s. 172.

28 *Efterladte Papirer fra den reventlowske Familiekræds i Tidsrummet 1770-1827* (Louis Bobé red.), VI, Kbh. 1900, s. 130-31.

Samme år havde Schulz lejet en sommerbolig af hende, et hus med grund på Frederiksdals jord. Kontroversen hos Schimmelmans synes ikke at have forstyrret det venskabelige forhold mellem dem. Da Schulz i 1795 pga. dårligt helbred så sig nødsaget til at fratræde sin stilling som kapelmester og forlade Danmark, slog han følge med Hans Wilhelm v. Warnstedt, der skulle tiltræde en post som diplomat i Portugal. De to venner påbegyndte sørejsen i Hamborg. Skibet blev af uvejr fordrevet til Norge, hvor de to mænd måtte overvintre i Arendal. Derfra sendte Schulz Sophie et hjerteligt brev, hvori han takker hende, fordi hun har opfordret ham til at følges med Hans Wilhelm, der har vist sig at være en trofast og omsorgsfuld ven og rejsefælle. Schulz slutter med at anbefale sig til Sophies og "hendes værdige frøken søsters nådige og gode erindring".²⁹

I 1793 kom en delegation fra den nydannede franske republik til København for at styrke de fransk-danske handelsforbindelser. Besøget udløste en vældig begejstring for de franske frihedstanker og tricoloren. Især damerne var betaget af de charmerende franskmænd.³⁰ Om Sophies forbindelse med denne begivenhed vides intet, men i nodesamlingen på Frederiksdal ligger der to håndskrevne eksemplarer af Marseillaisen, *Marche des Marseillois*, "arrangé pour le clavecin par Mr. Dreux" og på det ene vedføjede årstallene 1792 ved melodien og 1793 ved det underliggende klaverakkompagnement.

Om Sophies samvær med grev Adolf v. Ribbing findes der en musikalsk souvenir på Frederiksdal. Det drejer sig om et ramponeret eksemplar af Olof Åhlströms *Skaldestycken satte i musik*, 3. Del 1795. Desværre mangler titelbladet, og det kan ikke dokumenteres, at Sophie har ejet eksemplaret, men årstallet passer på en prik. Der ligger også et uskadet eksemplar af *Musikaliskt Tidsfördrif* fra 1797. Heri kunne Sophie, hvis hun har benyttet det, finde små stykker af bl.a. Mozart, en komponist som man ellers ikke møder noget sted i forbindelse med hende.

Musikken har spillet en væsentlig rolle i Sophie Schulins liv. Meget tyder på, at hun havde gode vokale og musikalske anlæg. I 1775, medens hendes kunnen antagelig var på sin højde, forfattede en ven af hende, den tyske statsmand, grev Carl v. Zinzendorf en karakteristik af hende.³¹ Den er i tidens sentimentale smag, hvor det var på mode, at man udarbejdede sådanne blomstrende beskrivelser af familiemedlemmer og nærtstående venner. I sin *Characteristique de la Comtesse Sophie Hedvig Schulin née de Warnstedt* skriver Carl v. Zinzendorf: "Sophie possede tous les talents qui ornent Son Sexe. Elle parle différentes langues avec facilité, elle aime la musique et la sait a fonds. Le son de sa voix est si touchant qu'elle va au coeur quand Elle parle. L'entendez vous chanter, sa voix vous enleve par la douce harmonie et l'expression que son Ame donne aux paroles. Elle aime la dance et Elle dance avec grace et legarté".³²

29 Brevet er skrevet på tysk og dateret 1/11 1795. *Frederiksdal, Privatarkiverne, Sophie Schulin fra forskellige.*

30 Om franskmændenes besøg, se Sophie Thalbitzer: *Grandmamas Bekiendelser* (J. Clausen og P.E. Rist udg.), Memoirer og Breve, VI, Kbh. 1906.

31 Carl v. Zinzendorf (1739-1813, skrives også Karl Joh. Christian Zinzendorff). Hans far var stedbroder til Nicolaus Ludwig Z., stifter af Brødremenigheden i Herrnhut. Den vidtberejste Carl v. Z. besøgte 1774-75 Sverige og Danmark, jfr. *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 45, Leipzig 1900, s. 330-44. Selv om Carl v. Z. var katolik, var han stærkt grebet af den herrnhutiske bevægelse.

32 *Frederiksdal, Privatarkiverne, Sophie Hedevig Schulin, Personlige dokumenter, "portrætter" o.lign.*

En sådan udtalelse skal naturligvis tages med forbehold, da den slags karakteristiker naturligt nok let falder alt for rosende ud. Men den vinder i troværdighed, fordi Zinzendorf i sin videre beskrivelse ikke undlader at nævne Sophies ulykkelige ægteskab. Sophie var betaget af den belevne verdensmand, og hun gemte hans karakteristik. Mod slutningen af sit liv indsatte hun den i en lille selvbiografisk skitse, som hun – sikkert med henblik på sine efterkommere – efterlod blandt sine breve i arkivet på Frederiksdal.

(Anden del af beskrivelsen af 'Sophie Schulins nodesamling på Frederiksdal Slot' vil omfatte følgende emner: Musikken på Frederiksdal før 1771. En oversigt over komponister og værker i *Catalogue de Musique*. En liste over bevarede værker fra *Catalogue de Musique*. En liste over bevarede, ikke katalogiserede værker.)